

שותפות הורים בתכניות מניעה

קרן רוט איטח
מנהלת היחידה למניעת שימוש בסמים, אלכוהול וטבק
שפ"י, משרד החינוך
התפרסם בבטאון "הכל על אלכוהול" של עמותת אפשר גיליון 87

רבות נכתב בספרות המקצועית על התפקיד המרכזי של ההורים בפיתוח עמדות וביסוס התנהגות שוללת שתיית אלכוהול בגיל ההתבגרות. השאלה הנשאלת היא כיצד הבנה זו מתורגמת לעשייה החינוכית? בגיל בו המתבגרים מבררים לעצמם "מי אני?", מעצבים את זהותם ותפיסותיהם על החיים, מתחילים להתרחק מההורים בדרך לעצמאות ונפרדות וקבוצת השווים תופסת מקום מרכזי, להורים תפקיד משמעותי בליווי ילדיהם בתחומים השונים, וביניהם תהליך גיבוש עמדות כלפי שתיית אלכוהול.

הספרות המחקרית העוסקת בשיתוף הורים בפעילויות מקדמות בריאות בביה"ס, מציינת כי לתכניות התערבות המתמקדות בתלמיד בלבד, יש השפעה מתונה, וכי ישנה משמעות חיובית למעורבות ההורים בחיי ילדיהם כולל במערכת ביה"ס. עמדה זו נתמכת בגישה האקולוגית, המדגישה את האינטראקציה והתקשורת המתמשכת בין המערכות השונות בחיי הילד כגון ביה"ס, משפחה, קהילה ועוד המשפיעים על הישגי התלמיד (מתוך מחקר הערכה לתכנית "גדולים ולא שותים", 2014). השפעה הורית בכלל ותקשורת הורה-ילד בפרט, מהוות גורם מגן מפני סיכון לשתיית אלכוהול מגיל צעיר, מנבאת תפיסות שליליות כלפי שתיית אלכוהול ומצמצמת התנהגות מסוג שתייה מופרזת של אלכוהול.

המציאות החברתית בה שתיית אלכוהול הפכה להתנהגות חברתית מקובלת בקרב מבוגרים ומתבגרים כאחד, משפיעה על העבודה החינוכית עם המתבגרים, מציפה מורכבויות ומחייבת יצירת שותפות בין מורים והורים על מנת לייצר שפה משותפת ומסרים משותפים בשיח המתקיים בין התלמידים, בינם לבין ההורים ובינם לבין הצוות החינוכי. לפיכך, על פי תפיסת מערכת החינוך, להורים תפקיד מרכזי בתחום זה כולל לקיחת חלק פעיל בתכניות ההתערבות המופעלות במערכת החינוך, שמטרתן לסייע בטיפול כישורי חיים והפחתת התנהגויות מסכנות. התכניות העוסקות במניעת שימוש בחומרים פסיכואקטיביים, ובכלל זה מניעת שתיית אלכוהול, כוללות פרקים המיועדים לשותפות עם ההורים המותאמות לשלב ההתפתחותי של התלמיד.

קיימים מספר מודלים לשותפות ההורים על הרצף שבין ידוע ההורים לעבודה תהליכית:

- * **הפצת מידע** להורים באמצעות מכתבים או באמצעות אתר משרד החינוך, במיוחד לקראת אירועים מיוחדים בהם גובר הסיכון לחשיפה לשתיית אלכוהול כמו לפני יציאה לחופשה, יציאה לטיולים, מסיבות פורים, מדורות לייג בעומר ועוד.
- * **הרצאות להורים** שמטרתן להרחיב את הידע ולהגביר את המודעות של ההורים למאפייני גיל ההתבגרות ובכלל זה לתופעת שתיית אלכוהול כחלק מתרבות הפנאי והסיכונים שבהתנהגות זו.
- * **"שולחנות עגולים"** - פעילות משותפת להורים ולילדים המאפשרת שיח משותף אודות סוגיות הקשורות בתרבות הפנאי, שתיית אלכוהול ועוד. פעילות זו מאפשרת להורים ולילדים לשמוע ולהיוודע אל מגוון הקולות והדעות של כל אחד מהצדדים.
- * **עבודה תהליכית עם הנהגת הורים** במטרה לייצר שותפות עם הורי השכבה ו/או ביה"ס.
- * **קבוצות הורים** בהובלת היועצת ופסיכולוגית ביה"ס ו/או בשיתוף גורמי מקצוע מהרשות הלאומית למלחמה בסמים ובאלכוהול ביישוב. העבודה הקבוצתית מתמקדת בתפקיד ההורים כהורים למתבגרים, תוך התייחסות לתפקיד ההורה בחיזוק עמדות והתנהגות שוללת שימוש בחומרים פסיכואקטיביים.

במהלך השנים התרחבה המגמה בה הורים מעורבים ושותפים בתכניות ההתערבות המופעלות בבתי הספר של ילדיהם. חשוב לציין כי המוטיבציה של ביה"ס לשותף את ההורים בתכניות ההתערבות, מושפעת לרוב מהחוויות המצטברות של הצוות החינוכי, מהיחסים הנרקמים בין ביה"ס וההורים וממידת שיתוף הפעולה עמם. מערכת החינוך שואפת להרחיב שותפות זו לטובת רווחת הילדים והפחתת השימוש לרעה באלכוהול.

להלן מספר דוגמאות על שילוב הורים בפעילות מניעה:

"מדברים על זה" - פעילות משתפת הורים וילדים

בערים רמת גן וגבעתיים פועלים בשנים האחרונות על פי התפיסה המקדמת שותפות עם ההורים. מכנסים סביב שולחנות עגולים הורים ותלמידים לשיח פתוח על חיי המתבגרים, משוחחים על תרבות הפנאי ועל מקומם של ההורים ותפקידם בהקשר זה, במטרה כי שיח זה ימשיך להתקיים מחוץ למסגרת מובנית זו. הפעילות מתקיימת בשלבי הגיל השונים החל מכיתה ו' וכחלק ממנה עוסקים ההורים ובני הנוער בדיון באמצעות היגדים וסיפורי אירוע מותאמות גיל. יועצת ביה"ס העידה כי "כשעלה הרעיון לערב משותף הורים ותלמידים היו תלמידים שלא התלהבו וחלקם אף התנגדו. מנגד, הורים רבים שמחו על היוזמה, כי קשה להם להתמודד עם היציאה לחופשה. את הערב הצלחנו לקיים בזכות מעורבות גדולה של המחנכים ובמיוחד וועדי ההורים של הכיתות ששכנעו את ההורים ששווה להגיע".

מעורבות הורים במניעת שתיית אלכוהול בנשף הסיום של תלמידי י"ב

כחלק מההיערכות למסיבת הסיום של תלמידי י"ב מובעת בקרב צוותי החינוך וההורים דאגה מהמסורת המתבססת של מסיבות סיום רוויות אלכוהול. כתוצאה מהגברת המודעות לתופעה ולסיכונים ומהעבודה החינוכית המתמשכת, אנו עדים בשנים האחרונות למגמה בה ההורים מובילים ומארגנים נשפי סיום "ללא אלכוהול". באחד התיכונים ברמת גן וועד ההורים השכבתי כתב מכתב להורים ולתלמידים. במכתב נאמר ש"לא תותר כניסה של תלמידים שתויים או תלמידים שיביאו אלכוהול". קבלת כרטיס כניסה לנשף הותנתה בחתימה ההורים והתלמידים על המכתב. בזמן המסיבה הייתה נוכחות מבוגרים ששמרה על התנהלות המסיבה לפי הכללים שנקבעו. חמישה תלמידים שהפרו את ההסכם הורחקו מהמסיבה.

פעילות עם הורים במסגרת תכנית עצ"ה (עמיתים, צוות חינוכי, הורים)

תכנית עצ"ה פועלת בשיתוף שפ"י ומנהל חברה ונוער במחוז חיפה. לקחו השנה חלק בתכנית תלמידים-עמיתים, צוות מורים ומחנכים והורים מחמישה בתי ספר. התכנית פועלת במסגרת התכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית" המובילה לתעודת בגרות חברתית שמטרתה לטפח בוגר מעורב ואחראי בקהילה. מטרת התכנית היא לפתח קבוצות מנהיגות של תלמידים, צוות חינוכי והורים כ"שומרי סף" במצבי סיכון לבני נוער בגילאי החטיבה העליונה. מתוך הנחה שתקשורת בין הורים למתבגרים וכן תקשורת עם הורים אחרים למתבגרים מהווה מעין "שרשרת תמיכה" נוספת ומשמעותית עבור בני הנוער, וכן גורם מיגון מפני התנהגויות סיכון ובתוכן שתיית אלכוהול, הוזמנו הורי התלמידים / עמיתים שהשתתפו בתכנית למספר מפגשים עם יועצת ביה"ס. המפגשים עסקו במאפייני גיל ההתבגרות ובמצבי סיכון, תרבות הפנאי, מקום ההורה כמבוגר משמעותי בחיי המתבגר, כלים לשיח עם מתבגרים, הצבת גבולות, תפקיד ההורה כ"שומר סף". המפגשים אפשרו להורים להכיר הורים נוספים בקהילת ביה"ס, וליצר "רשת" בין ההורים לתמיכה ולגיבוש עמדות בנושא וכן חיזקו את ההבנה לחשיבות השיח של ההורים עם המתבגרים על נושא האלכוהול כחלק מתרבות הפנאי.

מעורבות הורים במסגרת התכנית "גדולים ולא שותים" לתלמידי כתות ה'-ו'

ערבי הורים בנושא אלכוהול לכיתות ה' ו'-ו' הפכו בשנים האחרונות למסורת בבית הספר "אשכול" בבאר שבע, כחלק מהעבודה המתמשכת עם התלמידים בתכנית כישורי חיים בפרק: "כישורי חיים במסיבה - גדולים ולא שותים". מורי ביה"ס, בהנחיית היועצת, לוקחים חלק בהכנת הערב, החל בתכנון הסדנא והנחייתה והכנת תערוכה של תוצרי התלמידים. הערב מורכב משני חלקים עיקריים: החלק ראשון מתקיים באולם להורים וילדים וכולל הרצאה או הצגה מותאמים לגיל הילדים המתייחסים לתפקיד ההורים בתרבות הפנאי. החלק השני כולל סדנא בכיתות בהנחיית מחנכים ומורים מקצועיים במטרה לאפשר ביטוי לקולות הילדים ולקולות ההורים, לקדם את היכולת שלהם לשוחח על הנושא תוך התייחסות לדילמות ולסוגיות הקשורות לנושא.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל פדגוגי
אגף א' שרות פסיכולוגי ייעוצי
אגף תכניות סיוע ומניעה

לסיכום, במאמר זה נעשה ניסיון להדגים כיצד מיישמת מערכת החינוך גישות תיאורטיות המחזקות את חשיבות ההשתתפות ושותפות ההורים בתכניות התערבות המופעלות בבתי הספר. יש להדגיש כי הדרך ליישם מדיניות זו משתנה מביה"ס לביה"ס ומותאמת לשלב ההתפתחותי של התלמידים, לתרבות האירגונית ולצרכים העולים בקרב הורים והמתבגרים. מהדוגמאות שהוצגו, ניתן ללמוד כי הורים למתבגרים זקוקים ומעוניינים להיות שותפים בפעילויות מסוג זה על מנת להיות מעורבים יותר בחיי ילדיהם, להכיר את תרבות הפנאי ולהפוך לקהילת הורים משתפת ומתמודדת יחד.